

РЕДКОВСЬКА Т. О.

Київський національний лінгвістичний університет

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАЗОВИХ ТЕКСТОВИХ КОНЦЕПТІВ СУЧАСНОЇ ІСПАНСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ

У статті розглядаються лінгвостилістичні параметри, типологічні ознаки й закономірності функціонування основних тексто-дискурсивних категорій сучасної іспанської жіночої прози та специфіка вираження в ній системи цінностей, що визначається базовими текстовими концептами.

Ключові слова: жіноче письмо, художній дискурс, система цінностей, концепти, риторичні фігури.

В статье рассматриваются лингвостилистические параметры, типологические признаки и закономерности функционирования основных тексто-дискурсивных категорий современной испанской женской прозы, а также специфика выражения в ней системы ценностей, которая определяется базовыми текстовыми концептами.

Ключові слова: женское письмо, художественный дискурс, система цінностей, концепти, риторические фігури.

The article deals with the linguistic and stylistic parameters, typological characteristics and regularities of functioning of the main textual-discursive categories in the contemporary Spanish women's prose as well as the specific features of its value system defined by basic textual concepts.

Key words: women's prose, literary discourse, system of values, concepts, rhetorical figures.

Зрослий інтерес до наукових досліджень у галузях, пов'язаних з гуманітарними знаннями, серед яких вирізняються нові підходи та тенденції у мовознавчих студіях, сприяє тому, що мова аналізується під різними кутами зору з урахуванням специфіки її структури і функціонування, адже важко переоцінити її роль у житті людини як складової одиниці соціуму. Дотепер саме лінгвістика та літературознавство залишаються головними напрямками, але, в свою чергу, вони трансформуються, намагаючись відповідати особливостям сучасного світосприйняття. Зокрема, у лінгвістичних дослідженнях висвітлюється складна система відношень мови й мовної свідомості, мовленнєвої діяльності людини й навколишнього середовища. Комплексні методи у вивченні мови визначають важливе спрямування сучасних наукових досліджень, представлене розробкою цілісної концепції мовленнєвої діяльності та дискурсу. Суміщення лінгвістичного та літературознавчого підходів у вивченні текстів сприяє глибшому розумінню авторської концептуальної та мовної картин світу, допомагає точніше виявити особливості його стилю. Дослідження

художнього твору передбачає не лише суто мовну компетенцію, але й обізнаність з реаліями конкретної епохи, гендерних позицій автора, культурних і естетичних цінностей та уявлень певного періоду, історичних, ідеологічних чинників.

При такому підході до вивчення сучасної авторської іспанської прози необхідно мати на увазі перш за все соціальні й законодавчі трансформації, що значно вплинули на сприйняття жінки іншими й на її власне самосприйняття. Зміщення пріоритетів та цінностей напевне мало відобразитись в літературному дискурсі як формі прояву цих глибоких ментальних змін.

Актуальність теми дослідження визначена загальною тенденцією сучасних лінгвістичних досліджень до комплексного вивчення процесу художньої комунікації, з урахуванням не тільки мовленнєвих та стильових характеристик, але й позамовного психологічного, філософського, культурологічного та когнітивного підґрунтя, що дозволяє здійснити різномірний текстовий аналіз художньої комунікації.

Метою дослідження є розгляд лінгвостилістичних параметрів, типологічних ознак і закономірностей функціонування основних текстово-дискурсивних категорій сучасної жіночої прози та специфіки вираження в ній системи цінностей, які відносяться саме до феномену жіночого письма в іспанській літературі; виявлення та дослідження базових текстових концептів дискурсу сучасної жіночої прози й визначення їхньої семантичної та стилістичної ролі в текстотворенні.

Завданням дослідження є виявлення особливостей тематики та структурної побудови тексту, притаманних сучасній іспанській жіночій прозі; з'ясування відповідності концептів, що стосуються вираження ціннісних пріоритетів у художньому дискурсі, критеріям жіночого письма; проаналізувати типи стилістичних фігур та тропів, які додають експресивно-емоційний і оцінний компоненти до «жіночої картини світу».

Об'єктом дослідження є сучасна іспанська жіноча проза.

Предметом дослідження виступають структурні компоненти та лінгвостилістичні засоби вираження ціннісних орієнтирів сучасної жіночої прози.

Матеріалом дослідження слугував роман «Заморожені персики» сучасної іспанської письменниці Еспідо Фрейре.

Методологічна основа роботи спирається на використання комплексної методики дослідження, яка містить в собі традиційні прийоми

лінгвостилістичного аналізу та методи когнітивної лінгвістики. З метою лінгвостилістичної інтерпретації дискурсу жіночої прози, в процесі якої виявляється сукупність стилістичних, синтаксичних та лексичних одиниць в романі Еспідо Фрейре, застосовуються інтерпретативний та описово-аналітичний методи.

Наукова новизна полягає в тому, що у статті робиться спроба розглянути еволюційні ознаки трансформації образу жінки в сучасній жіночій прозі на базі іспаномовного матеріалу, спираючись на дослідження мовних особливостей вираження системи цінностей.

Ключові слова: концепт, художній дискурс, жіноче письмо, система цінностей, риторичні фігури.

Основним семантичним поняттям у когнітивній лінгвістиці є «концепт», і саме таким підходом когнітивна лінгвістика кардинально відрізняється від інших напрямків дослідження семантики. Під концептом розуміють і ментальне узагальнене уявлення щодо референта, й ідею поняття і саме поняття: тому зазначеному терміну притаманна психічна та мовна сутність. З одного боку, він є абстрактним ідеальним образом, що уособлює культурно зумовлені уявлення мовця про світ, з іншого – співвідноситься з певним матеріальним найменуванням у мові.

Кожен концепт має “ідеалізовану когнітивну модель” [1:112], під якою розуміють усі наші уявлення про об’єкт в цілому, якийсь «нерозчленований образ», що зумовлює певну поведінку мовного знака, його рольову структуру.

Отже, зміна поняття значення на поняття концепту засвідчує зміну орієнтирів від трактування смислу як абстрактної сутності, репрезентація якої не пов’язана з адресантом і адресатом, до його інтерпретації як ментальної сутності, що з’єднує зовнішній світ із внутрішнім світом людини. Іншими словами, у когнітивній семантиці вивчається не значення слів, а концепти. Дослідження концептів у мові стало предметом багатьох студій. Можна констатувати, що нині існує декілька різновидів концептуального аналізу. Як правило, концепти розглядаються, виходячи з предикативної, атрибутивної, комплементарної сполучуваності, інколи враховуються різноманітні мовні контексти: фольклорні, художні, публіцистичні та інші. [2; 3; 4; 5].

Будь-яка мова є до певної міри особливою, зважаючи на те, що в ній відображений своєрідний національний характер. Способи концептуалізації світу закладені в мові. Оскільки мови концептуалізують світ по-різному, то

через їх зіставлення виявляються відмінні концептуальні структури світу, які до того ж є достатньо рухомими: зміни у значенні концептів корелюють зі змінами суспільно-політичних ідеологій, які є ціннісними категоріями суспільної свідомості.

Відтак, вдається цікавим дослідити зміни ціннісних орієнтирах у сучасному іспанському суспільстві, котрі насамперед стосуються постаті жінки, і безпосередньо відбивають еволюційні процеси у післявоєнні часи минулого століття.

Виділення "жіночої прози" в контексті сучасної літератури обумовлено декількома факторами: автор – жінка, головний персонаж – жінка, проблематика майже завжди напряму пов'язана з жіночою долею. Важливу роль грає також погляд на навколишню дійсність з жіночої точки зору, з урахуванням особливостей жіночої психології. Творчість письменниць постійно піддається різнобічному аналізу, в якому розглядаються певні аспекти жіночої прози. Указане явище досліджується філологами, істориками, психологами, соціологами. Таким чином дискутується питання про те, чи існують особливі жіночі стиль, естетика, мова. Як наслідок, дослідники сходяться у тому, що в "жіночому" художньому дискурсі відбуваються ті ж самі процеси, що і в решті літератури, які спрямовані на пошук нових відносин в мистецтві і нових прийомів їх втілення.

Відомий та визнаний критикою роман Е. Фрейре представляє читачу цілу низку жіночих і чоловічих персонажів, залишаючи, однак, ключовою фігурою молодої жінки-художниці. Безперечно, найцікавішим є порівняння в романі «Заморожені персики» трьох поколінь жінок: тих, що жили в часи громадянської війни 30-х років минулого століття, тих, що адаптувалися до умов післявоєнного періоду, і сучасних молодих жінок. Представниці трьох поколінь співіснують в одній часовій площині – у теперішньому часі –, при цьому їх погляди на життя, на відносини між людьми та традиційні цінності досить різні. Тому саме цей роман виявляється найбільш прийнятним для дослідження образу жінки в еволюційному ракурсі. Чоловічі персонажі також відіграють важливу роль в романі, адже іноді розповідь ведеться від чоловічої особи, надаючи можливість побачити загальну перспективу різних історичних періодів очима як чоловіка, так і жінки. Щодо тематики роману, то в ньому можна виділити певні концептуальні центри "сім'ї", "спогадів", "кохання", "інтриги". Однією з базових доцільно вважати ідею "пам'яті", а саме "спогадів" та "забуття". Е. Фрейре наголошує на

циклічності життя, на особливості людської психіки не забувати події та людей, котрі в певний період здаються важливими. Підтвердженням стрижневості цієї ідею являється те, що авторка неодноразово вводить у текст складні комбінації риторичних повторів (поліптоту, епаналепсис, анадиплозу, анафору, епіфору), надаючи тим самим дискурсу помітної афективної конотації, що створює відчуття безвихідного замкнутого кола, фатальності:

“Existen muchos modos de matar a una persona y escapar sin culpa (...)

Existe también una forma antigua y sencilla: la expulsión de la persona odiada de la comunidad, el olvido de su nombre. Durante algún tiempo el recuerdo aún perdura, pero los días pasan y dejan una capa de polvo que, ya no se levanta. Todo el pueblo se esfuerza en dejar atrás lo sucedido con los puños apretados y la voluntad decidida, y poco a poco, el nombre se pierde, los hechos se falsean y se alejan, hasta que, definitivamente, llega el olvido.

Llega la muerte.” [6:3]

Повторенням корелятивів *matar, la muerte, se pierde, se falsean, se alejan, el olvido, dejar atrás, el recuerdo*, по-перше, привертається і утримується увага читача, створюється інтрига, так як у подальшому дійсно описуються надійні, хоча й опосередковані методи “вбивства”. По-друге, дається можливість розгорнути більш глибоку філософську трактовку початкової ідеї – забуття як найвірнішого способу вбивства. Отже, у цитованому уривку зосереджена провідна думка роману, яка неодноразово дублюється впродовж всього тексту і стверджується в його фінальній частині.

Еспідо Фрейре по жіночому емоційно намагається висловитися щодо матеріальності думок та спогадів, їхньої потреби для існування людини, вдаючись для цього до біблійної метафори “*los días pasan y dejan una capa de polvo que, ya no se levanta*”. Цей виразний зворот відсилає до відомих релігійних сентенцій, які авторка не тільки не відкидає, а, навпаки, підкреслює їх значущість.

Роман завершується повторенням практично тієї ж самої раніше висловленої ідеї, але відкоректованою конкретнішою трактовкою “*existe el olvido, llega la muerte*”:

“Existen infinitos modos de matar a una persona. Muchos de ellos son fáciles. Existe el olvido, llega la muerte. Se olvida todos los días, y los muertos son discretos. No regresan de la muerte. Ni del olvido. Olvidaron a Elsa tantas veces, tanta gente. A tantas Elsas. Simplemente, pasó su tiempo, continuó la vida y su lugar fue ocupado por otras cosas, por otras personas.

Hubiera sido inútil buscar culpables.” [6:132]

Хоча авторська інтенція залишається незмінною, читачу надається змога оцінити життєвий досвід героїні, зробити власні висновки, спираючись на аргументи, що приводить письменниця в творі. Комбінація двох типів повторів – епаналепсису / анадиплози – виконує подвійну функцію розвинення і завершеності головної ідеї роману, підвищує загальну афективну тональність. Останньому сприяє також зміна синтаксичної форми оповіді. Якщо на початку твору реченням притаманна повна, розгорнута структура, що відповідає спокійним роздумам героїні, то в заключній частині речення стають короткими, уривчастими, відображаючи її емоційний стан і психічну неврівноваженість. У фрагменті імітується усний стиль мовлення, який є частиною внутрішнього монологу. Для відтворення внутрішнього голосу слугує парцеляція, що створює додатковий стилістичний ефект з метою передачі душевних переживань героїні, змушує співчувати їй та відчутти себе частиною дійства.

Таким чином, концепти пам'яті і забуття як провідної ідеї в творі, набувають специфічних ознак. Е. Фрейре описує умови їх сприйняття через призму переживань молоді героїні, в середовищі сучасного іспанського суспільства, в якому жінка дотепер знаходиться у далеко не такому сприятливому положенні як чоловік, де насилля за статевою ознакою не є рідкісним, і тим самим відображає притаманне їй світобачення.

Крім внутрішніх монологів, сповнених роздумів, переживань та спогадів, значну роль відіграє діалогічний дискурс, в якому письменниця чітко розставляє акценти, зображує ставлення персонажів до тих чи інших явищ, дає їхню оцінку подій. Все це часто виражається в недомовках, коли більшого змісту набуває недосказане ніж вербально виражене:

“Elsa se lo contaría todo con calma, más tarde. Su padre la miró como si no la conociera.

– *¿Te has buscado algún lío con alguien? – preguntó.*

La madre se sobresaltó. Elsa negó con la cabeza.

– *¿Desconfías de tus vecinos? ¿Te has burlado de alguien, has ridiculizado a alguien? ¿Te ha preguntado alguien sobre tu familia o tu dirección? ¿Tiene Rodrigo algún enemigo? ¿Y Blanca? ¿Te ha comentado algo? ¿Quién puede conseguir tu teléfono?*

Ella continuó negando.

– *¿Qué piensas hacer?*

– *Nada. Avisaré a la policía. Confíemos en que con eso se solucione.(...)*

– *Pero ¿qué te decían? – insistió la madre –. ¿Qué decían?*
– *Nada. Insultos. Insultos, mamá.*” [6:49]

Письменниця будує структурний каркас діалогу шляхом перелічення запитальних реплік, формуючи тим самим ефект градації, де кожна наступна репліка нашаровується на попередню і викликає у читача підсвідоме відчуття неприязні та роздратування. Відповіді ж героїні вдаються занадто лаконічними, ледь не однослівними, відчувається її небажання спілкуватися та сором. Авторка імпліцитно вказує на проблему розриву поколінь, натякаючи на труднощі у відносинах цієї родини, завдяки використанню синкретичної форми порівняння та обставини способу дії: “*Su padre la miró como si no la conociera*”. Подальші запитання лише поглиблюють враження про сімейні непорозуміння або навіть ворожість. Зростання емоційного фону в оповіді відповідає стилю, притаманному саме письменницям.

Аналізуючи індивідуальний художній стиль прози Еспідо Фрейре, стикаємося з безліччю ознак, що підтверджують притаманну їй “жіночу” манеру письма: не тому що вона відображає певні феміністичні ідеї, а саме через відповідність спільним канонам жіночого письма, серед яких фігурують розірваність, багатолікість наративного “я”, тенденція до імітації усного мовлення на письмі та синкретизм у використанні літературних жанрів із наданням переваги діалогічним, поліфонічним та епістолярним формам, автобіографії чи щоденника. В даному випадку форми діалогу та внутрішнього діалогу або ментального щоденника дійсно відповідають найбільшому змістовому навантаженню. Вони виражають прагнення до пізнання неусвідомленого, того що не лежить на поверхні, але помітно впливає на почуття та поведінку персонажів, формують їх світобачення. Жіноче письмо дійсно має право існувати як своєрідний феномен з притаманними йому лінгвостилістичними та концептуальними особливостями.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лакофф Дж.* Когнитивное моделирование / Дж. Лакофф // Язык и интеллект. – М.: Наука, 1995. – 147 с. 2. *Арутюнова Н.Д.* Типы языковых значений: оценка, событие, факт / Нина Давидовна Арутюнова / отв. ред. Георгий Владимирович Степанов. – М.: Наука, 1988. – 339 с. 3. *Бульгина Т.В.* Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Татьяна Вячеславовна Бульгина – М.: Наука, 1997. – 358 с. 4. *Радзівська Т.В.* Текст як засіб комунікації / Тетяна Вадимівна Радзівська. – К.: Вид-во АН України, 1993. – 171 с. 5. *Яворська Г.М.* Прескриптивна лінгвістика. Мова. Культура. Влада / Галина Михайлівна Яворська. – К.: НАН України ім. О.О. Потебні, 2000. – 288 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Freire Espido.* Melocotones helados / Espido Freire. – Barcelona : Planeta Editorial, 1999. – 136 p.